

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Саглынская средняя общеобразовательная школа Овюрского кожууна»

«Принята»
на заседании
педагогического совета.
Протокол № 1 от
«30» августа 2023г.

«Утверждаю»
Директор школы:
Назытай О.М.
Приказ № 181 от
«31» августа 2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА ПЕДАГОГА

по төрөөн (тыва дыл) в 7 классе (ФГОС)
(наименование учебного предмета (курса))
базового уровня основного общего образования
(уровень, степень образования)
на 2023-2024 учебный год
(срок реализации программы)

Саая Галина Кодуповна

Ф.И.О. учителя (преподавателя), составившего рабочую учебную программу

учитель родного языка и литературы, высшей категории
(преподаваемый предмет, квалификационная категория)

Тайылбыр бижик

Тыва дылга 7-ги класска ажылчын программаны дараазында нормативтиг документилерге үндезилеп тургускан:

- Россия Федерациязының 2012 ч декабрь 29-та №273-ФХ дужаал-биле үнген «РФ-ның өөредилге дугайында» (2013 май 7-де редакторлааны) хоойлузу;
- Федералдыг күрүнениң өөредилге стандарттары (2010 ч декабрь 17, №1897)
- РФ-ның күрүнениң кол санитар эмчизиниң шийтпири №189 29.12.2010 ч Москва «Ниити билиг өөредилге черлеринге өөредилгениң чорудугларынга болгаш байдалдарынга негелделер» (СанПиН 2.4.2.1.178-02);
- А.К.Ойдан-оол, Ш.Ч.Сат, Н.Д.Сувандиниң 5-11 класстарга «Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы» деп Тыва Республиканың өөредилге програмаларының күрүне стандартынга. (Кызыл, 2008 ч);
- Эге ниити билиг үндезин болгаш ортумак ниити билиг программанының күрүне аккредитациязының өөредилге программанын боттандыраарынга ажыглаары-биле сүмелээни регионалдыг өөредилге номнарының даңзызы (ТР-ның эртем болгаш өөредилге яамызының 2014 чылдың декабрь 31-де үндүргени №1518-д дужаалы-биле)
- 2023 чылдын август 30-де №181 дужаал-биле үнген Саглы ортумак ниити билиг школазының кол өөредилге программанынга даянган.

Тыва дыл эртеминиң ниити характеристиказы.

Тыва дыл – тыва нацияның дылы болур. Ында тыва улустуң төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының чедишкени мөөңнеттинген. Ол дээрге тыва культураның – улустуң аас чогаалының, өске-даа янзыларының, театр уран чүүлүнүң болгаш уран чүүлдүң өске-даа янзыларының, парлалганың, эртемниң, ажыл-херекти чорударының, өөредилгениң болгаш кижизидилгениң дылы апарган. Амгы үеде тыва дыл улустуң амыдыралының, ажыл-чорудулгазының бүгү-ле талаларында калбаа-биле ажыглаттынып турар. Тыва школаларга азы класстарга, өске-даа өөредилге черлеринге төрөөн дылды өөредирин уругларның угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге хөй-хөй таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шингээдип алыры - өөреникчилерге өске эртемнерни чедишкени билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерни калбартып, улуг салгалдың байлак дуржулгазын ажыглап билиринге чаңчыктырар.

Сорулгалары:

-өөреникчилерге фонетика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис), стилистикага тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерин практика кырынга ажыглап билириниң мергежилдерин, чаңчылдарын хевирлээр;

-шын бижириниң, бижик демдектерин шын салырының быжыг чаңчылдарын бээр;

-алган теориялыг билиглеринге даянып, программа негелделеринге дүүштүр боттарының бодалдарын аас, бижимел харылзаалыг чугаага илередири;

-литературлуг дылдың нормаларынга чаңчыктырар, сөс курлавырын байыдар, чугаазының культуразын бедидер;

-ниитилел амыдыралынга тыва дылдың ужур-дузазын, хөгжүлдезин, өске дылдар аразында ээлеп турар туружун бөдүүн билиглер-биле таныштырар;

-төрөөн дылынга камныг, сонуургалдыг, хандыкшылдыг болурунга кижизидер;

-өөреникчилерни номга, шын, медерелдиг, аянынг номчуурунга сундулуг болурунга кижизидер, боттары боданып өөрениринге чаңчыктырар;

-мөзү-шынар, эстетика, күш-ажыл талазы-биле кижизидилгеге бүрүнү-биле ажыглаар;

-харысалгалыг болурунга, өөредилгениң, күш-ажылдың сагылга-чурумунга кижизидер.

Бо сорулгаларны чедип алырда, башкынын ниити культурлуг деннелин бедидери, дыл эртеми, методика, ниити педагогика, ИКТ, чаартылгалар талазы-биле белеткелин үргүлчү бедидери, бодунуң хүлээлгезин харысалгалыг, чогаадыкчы ёзу-биле күүседери.

7-ги класска тыва дылды өөредириниң программазының сорулгалары болгаш принциптери 5-11 класстарның ниити программазынга дүгжүп турар болгаш колдуунда оон үндезилеттинген.

Тыва дыл эртеминиң школаның өөредилге программазында туружу.

Ук программа муниципалдыг бюджеттиг өөредилге чери О.Б.Бузур-оол аттыг Саглы ортумак ниити билиг школазынының өөредилге планынга дүүштүр тургустунган. Тыва дыл эртемин школаның үндезин ниити билиг программазында албан өөредиринге 272 шак көрдүнген. Ооң иштинде:

5 класска- 102 шак, неделяда 3 шак.

6 класска -68 шак, неделяда 2 шак.

7 класска -102 шак, неделяда 3шак.

8 класска -68 шак, неделяда 2 шак.

Программаны күүседир хуусаазы: 2021-2022 өөредилге чылы.

Тыва дыл эртемин өөренириниң ФКӨС негелделери-биле түннелдери

Бот-тускайлаң түннелдери: өөреникчи бүрүзүнүң үзел-бодалын, туружун бот-тодарадып, идепкейжидип, сорулгазынга дүүштүр медреселдиг бот-углап билири; өөренириниң чугулазын, чаа билиглер шиңгээдип алырының, кандыг үре-түннелдиг болурун медреселдии-биле угаап билири; аймак чоннар аразында хуузунда хамааты туружун илередип, хоойлу-дүрүм ёзугаар бадыткап; амыдыралчы планнарын тургузуп, ону боттандыраарынче угландырып билири, ниитилелдин чаңгыс аай россияжи үзел-бодалдыг хөгжүлдезин медресеп, хүлээп көөрү; ниитилелдин амыдыралынга бот-тускайлаң харысалгалыг болуру.

Предметтиг түннелдери: тыва дыл эртемин өөренириниң онзагайын, чугулазын медреселдиг билип алырынче; чаа билиглерни чедип алырының янзы-бүрү аргаларын өөрениринче; теориялыг билиглерни шиңгээдип, херек кырында ажыглап, эртем ёзузу-биле угаап боданырын хевирлээринче; эстетиктиг көрүштүг болурунче; келир үеде бот-хуузунуң ажыл-херекчи байдалдарынче угландырып, эртемни хандыр өөредери.

Метапредметтиг түннелдери: метапредметтиг түннелдерниң кол үндезини уругларның медээлер-биле ажылдап билириниң азы ниити чүүлден чугула бодалды ылгап, сайгарып, хүлээп көөрүнүң эге базымнары болбушаан, эртемнер аразының харылзаалыын илередери; өөреникчилерге тыва дыл эртемин өске дылдар-биле, ылаңгыя орус дыл-биле холбап өөредери, өөренириниң бот-тускайлаң, коммуникативтиг (харылзаа тудуп, чугаалажып билириниң), регулятивтиг (бот-угланыышкынныг), чаа билиг алырының аргаларын шиңгээттирери.

Ажылчын программаның утказы болгаш тургузуу

Школага тыва дыл эртемин өөредириниң программазында фонетика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис) дугайында билиглерни, шын бижиириниң, бижик демдектерин шын салырының чанчылдарын, аас, бижимел чугааның чанчылдарын, стилистика элементилерин, дыл дугайында чамдык билиглерин киирген.

Төрээн дылдың школа курузунда теориялыг билиглерин тыва дыл эртеминин база амгы үеде дыл эртеминиң чедииникиннерин барымдаалап тайылбырлаан.

Программа шуушкак принцип ёзугаар тургустунган. Чамдык берге, улуг темаларны (лексика, сөс чогаадылгазын) аңгы-аңгы класстарга чадаланчак өөредери көрдүнген.

5-9 класстарга төрээн дыл курузу 1-4 класстарга өөрөнгөн чуулдеринин дорт уланчызы, системажытканы болур. Ажылчын программада шактарны мындыг хевирлиг тургузуп каан:

7 класска «Тыва дылдың өске дылдар-биле холбаазы» деп эгени өөрөнгөш, 6 класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптааш, аңаа улай «Дузалал чугаа кезектери» деп эгени өөренир.

«Синтаксис болгаш пунктуация» деп улуг бөлүктүн «Сөс каттыжышкыны болгаш домак», «Бөдүүн домак» деп эгелерни өөренир.

Кирилде

Тыва дыл болгаш ооң диалектилери.

6 класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары

Лексика сөс чогаадылгазы болгаш орфография.

Морфология болгаш орфография.

Дузалал чугаа кезектери.

Эдеринчилерниң утказы болгаш грамматиктиг демдээ. Дузалал аттар.

Янзы-бүрү чугаа кезектерин эдеринчилер кылдыр хереглээри.

Эвилелдерниң утказы болгаш грамматиктиг демдээ. Эвилелдерни бөлүктээри.

Эвилелдерлиг домактарга бижик демдектерин салыры.

Артынчыларның утказы болгаш грамматиктиг демдектери.

Артынчыларны бөлүктээри. Артынчыларны шын бижиири.

Аян сөзүнүн утказы болгаш грамматиктиг демдээ. Аян сөстерин шын бижиири.

Синтаксис.Сөс каттыжышкыны.

Сөс каттыжышкынының сөстен болгаш домактан ылгалы.

Сөс каттыжышкынынарының тургузуу болгаш грамматиктиг уткалары.

Сөс каттыжышкынынарында болгаш домакта сөстерниң холбаазы.

Катаптаашкын.

Домак.

Домактың тургузуу болгаш грамматиктиг утказы.

Ийи чугула кежигүңнүг домактар.

Домактың чугула кежигүңнери. Кол сөс биле сөглекчиниң аразында тааржылга.

Кол сөстүн илереттинери

Кол сөстүн көргүзүкчүлери.

Сөглекчиниң илереттинери

Кылыг сөстүг бөдүүн болгаш составтыг сөглекчилер

Ат сөстүг составтыг сөглекчилер

Кол сөс биле сөглекчиниң аразында тире.

Сөглекчиниң составында модальдыг сөстер.

Домактың ийиги черге кежигүңнери.

Немелде.

Тодарадылга.

Капсырылга.

Байдалдар.

Деңнелгелиг бөлүглел болгаш аңаа биче сек салыры.

Чаңгыс чугула кежигүңнүг домактар.

Чаңгыс чугула кежигүңнүг домактар дугайында ниити билиг.

Тодаргай арынның домак.

Тодаргай эвес арынның домак.

Арын чок домактар.

Ат домактары.

Долу болгаш долу эвес домактар.

Долу болгаш долу эвес домактар дугайында билиг.

Домак сөстер.

Чаңгыс аймак кежигүңнерлиг домактар.

Чаңгыс аймак кежигүңнерлиг домактар дугайында билиг.

Каттыштырар аялга (интонация) дузазы-биле холбашкан чаңгыс аймак кежигүңнер

Эвилелдер дузазы-биле холбашкан чаңгыс аймак кежигүңнер.

Чаңгыс аймак болгаш чаңгыс аймак эвес тодарадылгалар

Чаңгыс аймак кежигүңнерниң түңнекчи сөстери.

Адалгаларлыг, кирилде сөстөрлүг болгаш кирилде домактарлыг домактар.

Адалга.

Кирилде сөстөр болгаш кирилде домактар.

Чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлдерин катптаары.

7-ги класска тыва дыл эртемниң утказы болгаш тургузуу ниити өөредилге программазының негелделеринге дүгжүп турар.

Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери

Тыва дыл кичээлдеринге чүүл-бүрү методиктиг аргаларны, көргүзүг материалдарын, техниктиг херекселдерни, аудио, видео, медиа, ИКТ-ни ажыглаары чугула. Орус, даштыкы, тыва чурукчуларның сюжеттиг чуруктарын ажыглаары. Сөс курлавырларын байыдар, аас болгаш бижимел чугаазын идепкейжидер, эстетиктиг кижизидилгезинче кичээнгейлиг болур. Методиктиг удуртулгалар, чаа дузаламчы, чаа технологиялар-биле ажылдаар. Чедишкинниг ажылдың бир барымдаазы - өөреникчиниң кадыкшылын, культуразын камгалаары, амыдыралга боду чогаадыкчы туруштуг болурун назы-харын, хууда онзагай талаларын барымдаалап кижизидери шынарлыг болур. Өөредилге номнары, техниктиг херекселдер, таблицалар, схемалар ортумак (долу) ниити өөредилгениң сорулгаларын күүседиринге чугула херектиг өөредилге-методиктиг комплексти тургузар. Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери санитар эпидемиологтуг дүрүмнөр болгаш нормаларга дүгжүп турар ужурлуг (СанПиН 2.4.2.1.178-02).

7-ги класска доозуп тургаш, өөреникчи дараазында билиглерни, чаңчылдарны чедип алган турар ужурлуг:

Сөс каттыжыышкыннарының, ийи чугула кежигүңнүг болгаш чаңгыс чугула кежигүңнүг бөдүүн домактарның синтаксистиг сайгарылгазын кылыр. Домактың чаңгыс аймак кежигүңнери, кирилде сөстөр болгаш кирилде домактар, адалга-биле нарынчылтыг ийи чугула кежигүңнүг болгаш чаңгыс чугула кежигүңнүг бөдүүн домактар тургузар.

Чугааның утказынга болгаш стилинге дүүштүр синтаксистиг синонимнерни ажыглаар.

Пунктуациядан. 7 класска өөрөнгөн бижик демдектерин билир, бижик демдектерин салганын бадыткап шыдаар; адалгалар, кирилде сөстөр, кирилде домактар, аян сөстөрлүг домактарга бижик демдектерин салыр. Херек черлерге кол сөс биле сөглөкчиниң аразынга тире салыр.

Орфографиядан. 5-7 класстарга өөрөнгөн орфограммалыг сөстөрни шын бижиир болгаш тайылбырлап билир.

Өөрөдилге-тематиктиг план 7 класс – 102 шак.

Кичээлдин темазы	Шагы	Ооң иштинде			
		Х/а	Ч/с	КДН	проект
Кирилде кичээл	1				
Катаптаашкын	8	1			
Морфология. Орфография. Дузалал чугаа кезектери	12				
Синтаксис. Сөс каттыжышкыны	15				
Домак. Ийи чугула кежигүннүг домактар	25	1	2		
Чаңгыс чугула кежигүннүг домактар	8		1		
Долу болгаш долу эвес домактар	2				
Чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактар	5				
Адалгаларлыг, кирилде сөстөрлиг болгаш кирилде домактарлыг домактар	12	1			
Чыл дургузунда өөрөнгөн чуулдерни катаптаары	12	1	1		2
Ниитизи-биле	102	4	4		2

Календарь-тематиктиг план, тыва дыл, 7 класс, неделяда 3 шак, ниити 102 шак

№	Кичээлдер темалары	шагы	Хуусаазы	
			планда	Факт
1	Кирилде кичээл. Тыва дыл болгаш оске дылдар	1	06.09	
2	Лексика, сөс чогаадылгазы болгаш орфография. Фразеологизмнер	1	07.09	
3	Состернин тыптыр аргалары.Хураангай состернин кожумактарын шын бижири	1	08.09	
4	Морфология болгаш орфография	1	13.09	
5	Ч.с.к. Чогаадыг «Кус»	1	14.09	
6	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын.	1	15.09	
7	Кылыг созу болгаш оон хевирлери	1	20.09	
8	Ч.С. Кыска эдертиг «Ог-буле чуруму»	1	21.09	
9	Созуглел дугайында эге билиглер. Созуглелдин кол бодалы	1	22.09	
10	Чугаанын утка болгаш хулээлгелеринин аайы-биле хевирлери.	1	27.09	
11	Созуглелде домактарнын чергелешкек болгаш дес-дараалашкак харылзаазынын дугайында билиг. Созуглелге ажыглаар уран-чечен аргалар	1	28.09	
12	Созуглелди эде тургузар кол хевирлери: план тургузары, допчулай бижири	1	29.09	
13	Публицистика стилинде созуглел	1	04.10	
14	Эдеринчилер болгаш дузалал аттар дугайында билиг	1	05.10	
15	Янзы-буру чугаа кезектеринин эдеринчилер болуру	1	06.10	
16	Эдеринчилерни шын бижири, бижик демдээн салыры	1	11.10	
17	Дузалал чугаа кезектерин шын ажыглаары	1	12.10	
18	Артынчылар	1	13.10	
19	Артынчыларны домакка ажыглаары	1	18.10	
20	Артынчыларны шын бижири	1	19.10	
21	Хыналда диктант	1	20.10	
22	Частырыглар-биле ажыл	1	25.10	
23	Эвилелдернин утказы болгаш грамматиктиг демдектери	1	26.10	

24	Эвилелдернин болуктери. Чагырыштырбас болгаш чагырыштырар эвилелдер	1	27.10	
25	Эвилелдерлиг домактарны шын бижири	1	08.11	
26	Эвилелдерни катаптаары. Созуглел-биле ажыл	1	09.11	
27	Хыналда ажыл	1	10.11	
28	Частырыглар-биле ажыл. Аян состери оларны шын бижири	1	15.11	
29	Аян состеринге бижик демдектери. Созуглел-биле ажыл	1	16.11	
30	ЧС. Чогаадыг «Чаа чылда»	1	17.11	
31	Сос каттыжышкынынын дугайында билиг	1	22.11	
32	Сос каттыжышкынынын состен болгаш домактан ылгалы	1	23.11	
33	Сос каттыжышкынында озек болгаш чагырткан сос	1	24.11	
34	Сос каттыжышкынында состернин холбажыр аргалары. Башкарылга холбаазы	1	29.11	
35	Каттыжылга, хамааржылга холбаалары	1	30.11	
36	Сос каттыжышкыннарын чугаага ажыглаары	1	01.12	
37	Домак дугайында билиг	1	06.12	
38	Тургузуунун аайы-биле домактарнын янзылары	1	07.12	
39	Сорулгазынын болгаш утка-аянынын аайы-биле домактарнын хевирлери	1	08.12	
40	Домактын предикаттыг тову	1	13.12	
41	Хыналда ажыл	1	14.12	
42	Частырыглар-биле ажыл. Бодуун домакта ударение	1	15.12	
43	ЧС. Угаап боданышкын янзылыг созуглел тургузар	1	20.12	
44	ЧС. Деннелгелиг сайгарылга кылган угаап боданышкынныг чогаадыг бижири	1	21.12	
45	Домактын чугула кежигуннери	1	22.12	
46	Кол состун илереттинери	1	27.12	
47	Кол состун коргузукчилери	1	28.12	
48	Соглекчи, оон илереттинери	1	29.12	

49	Кылыг состуг бодуун болгаш составтыг соглекчилер	1	10.01	
50	Ат состуг составтыг соглекчилер	1	11.01	
51	Кол сос биле соглекчинин аразында тире	1	12.01	
52	Согдекчинин составында модальдыг состер	1	17.01	
53	Чугула кежигуннерге катаптаашкын.	1	18.01	
54	Сайгарылгалыг диктант	1	19.01	
55	Ч/с. Чурумал янзылыг (чечен чогаал стилинге) чогаадыгны бижиири	1	24.01	
56	Домактын ийиги черге кежигуннери	1	25.01	
57	.Немелде.Дорт болгаш доора немелделер	1	26.01	
58	Тодарадылга болгаш капсырылга,оларнын илереттинери	1	31.01	
59	Байдалдар,оларнын утка аайы-биле болуктери:уенин,туруштун.чылдагааннын,сорул ганын,кылдыныг аргазынын байдалдары	1	01.02	
60	Байдалдарнын илереттинери	1	02.02	
61	Делгеренгей болгаш делгеренгей эвес домактар дугайында билиг	1	07.02	
62	Катаптаашкын	1	08.02	
63	Бот ажыл	1	09.02	
64	ЧС. Чогаадыг-чурумал	1	14.02	
65	Чангыс чугула кежигуннуг бодуун домактар	1	15.02	
66	Тодаргай арынныг домак	1	16.02	
67	Тодаргай эвес арынныг домак	1	21.02	
68	Арын чок домак	1	22.02	
69	Ат домактары	1	23.02	
70	Чангыс чугула кежигуннуг бодуун домактарнын созуглел тургузарынга ужур-дузазы	1	28.02	
71	Синтаксистиг синонимнер болур чангыс чугула кежигуннуг болгаш ийи чугула кежигуннерлиг бодуун домактарны ажыглап, солуштурарын билири	1	29.02	
72	Чангыс чугула кежигуннуг бодуун домактарны чугаага ажыглаары	1	01.03	
73	Хыналда диктант	1	06.03	
74	Созуглел-биле ажыл	1	07.03	
75	Долу болгаш долу эвес домактар дугайында билиг. Домак состер	1	13.03	
76	Диалог чугаага долу эвес домактарны ажыглаары	1	14.03	
77	Орук демдеглелдери	1	15.03	
78	Нарынчыттыг бодуун домактар дугайында билиг	1	20.03	
79	Домактын чангыс аймак кежигуннеринин дугайында билиг	1	21.03	

80	Каттыштырар аялга (интонация) дузазы-биле холбашкан чангыс аймак кежигуннер	1	22.03	
81	Эвилелдер. Эвилелдер дузазы-биле холбашкан чангыс аймак кежигуннер	1	03.04	
82	Чангыс аймак болгаш чангыс аймак эвес кежигуннер (тодарадылгалар)	1	04.04	
83	Чангыс аймак кежигуннерлиг домактарга туннекчи сосстер болгаш оларга ийи сек биле тире демдекти салыры	1	05.04	
84	Адалга. Делгеренгей адалга. Адалгалыг домакка бижик демдээ	1	10.04	
85	Кирилде сосстерлиг домактар. Кирилде домактар	1	11.04	
86	Домакка кирилде сосстер, кирилде домактар барда, бижик демдээ	1	12.04	
87	Адалгалар, кирилде сосстер созуглел тургузарынга ужур-дузазы	1	17.04	
88	Сайгарылгалыг диктантнин	1	18.04	
89	ЧС. Чогаадыг-тоожуушкун	1	19.04	
90	Литературлуг тыва дыл болгаш оон диалектилеринин дугайында катаптаары	1	24.04	
91	Созуглел дугайында катаптаары	1	25.04	
92	Дузаалал чугаа кезээнин дугайында катаптаары	1	26.04	
93	Синтаксис дугайында катаптаары	1	10.05	
94	Сос каттыжышкыннарынын дугайында катаптаары	1	15.05	
95	Домак дугайында ооренген чуулдерни катаптаары	1	16.05	
96	Чугула кежигуннерни катаптаары. Домактын ийиги черге кежигуннеринин дугайында ооренген чуулдерни катаптаары	1	17.05	
97	Хыналда ажыл	1	22.05	
98	Частырыглар-биле ажыл	1	23.05	
99	Чангыс чугула кежигуннуг бодуун домактар дугайында катаптаары. Долу болгаш долу эвес домактар дугайында катаптаары	1	24.05	
100	Нарынчыттырган бодуун домактар дугайында катаптаары	1	29.05	
101	Адалгалар, кирилде сосстер, кирилде домактар дугайында катаптаары	1	30.05	
102	Туннел кичээл	1	31.05	

Ажыглаан литература:

1. Диктантылар чыындызы. 5-9 класс/авторлары А.К.Ойдан-оол, М.Ч.Ооржак, С.Т.-С.Ооржак-Кызыл-2003.

2. Иргит Е.Л. Школага грамматиктиг сайгарылгалар/Тыва дыл башкыларынга методиктиг сүмелер-Кызыл, 2008.
3. Март-оол К.Б. 5-9 класстарга тыва дылды башкылаарынын методиказы/-Кызыл, 2002.
4. Монгуш Д.А., Доржу К.Б. Тыва дыл. 6-7 класс /Өөредилге ному-Кызыл: Тываның Ю.Ш.Кюнзегеш аттыг НҮЧ, 2007.
5. Сат Ш.Ч., Салзынмаа Е.Б. Амгы тыва литературлуг дыл. Лексикология болгаш семасиология, фразеология, фонетика, морфология. Кызыл, ТҮЧ, 1980.
6. Сувандии Н.Д., Доржу К.Б. Амгы тыва литературлуг дылга мергежилгелер.-Кызыл, 2003.
7. Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы. 5-11 класстар. Күрүне стандарты. Өөредилге программалары /авторлары А.К.Ойдан-оол, Ш.Ч.Сат, Н.Д.Сувандии -Кызыл, 2008.
8. Тыва дылдың практикунга мергежилгелер. -Кызыл, 2003.

Немелде литература:

1. А. К. Ойдан-оол, М.Ч. Ооржак., С.-С.Т. Ооржак. Диктантылар чыындызы. 5-9 класстарга. Башкыларга дузаламчы.- Кызыл, 2003.
2. А. К. Ойдан-оол, С.К. Тадар-оол. Эдертиглер чыындызы. 5-9 класс. Башкыларга дузаламчы. –Кызыл, ТывН/Ч, 2004.
3. Д. А. Монгуш, А. К. Ойдан-оол. Методиктиг сүмелер. 6-7 класстарның «Тыва дыл» ному-биле ажилдаар башкыларга дузаламчы. Кызыл: ТывН/Ч, 1992.
4. Д. Х. Ооржак болгаш өскелер-даа. 5-6 класстарның «Тыва дыл» деп өөредилге номнарынга дидактиктиг материал. Кызыл, 1994.
5. Е.Б. Салзынмаа. Грамматиктиг сайгарылгалар чуруму. Кызыл: ТывКУ, 2004.
6. К. Б. Март-оол. 5-9 класстарга тыва дылды башкылаарының методиказы. Кызыл, 2002.
7. Тыва орфографияның болгаш пунктуацияның дүрүмнери. Кызыл: Республика типографиязы, 2001.
8. Ш.Ч. Сат. Тыва диалектология. Кызыл: ТывН/Ч, 1987.

Словарьлар:

1. Б.И. Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. Том 1 (А-Б). Новосибирск: Наука, 2002.
2. Б.И. Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. Том II. (Д, Е, И, Й). Новосибирск: Наука, 2003.
3. Б.И. Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. Том III. (К, Л). Новосибирск: Наука, 2004.
4. Б.И. Татаринцев. Этимологический словарь тувинского языка. Том IV. (М, Н, О, +, П). Новосибирск: Наука, 2008.
5. Б. К. Ондар. Топонимический словарь Тувы. Кызыл: ТКИ, 2007.
6. С.И. Ожегов. Толковый словарь русского языка. М.: Русский язык, 1988.
7. Тыва дылдың тайылбыр словары. Том 1. (А-Й). Новосибирск: Наука, 2003.
8. Тыва дылдың тайылбыр словары. Том 1. (К, М). Новосибирск: Наука, 2004
9. Тыва-орус словарь. _ М.: Сов. энциклопедия, 1968.
10. Я.Ш. Хертек. Тувинско-русский фразеологический словарь. Кызыл: ТКИ, 1975
11. Я.Ш. Хертек. Русско-тувинский фразеологический словарь. Кызыл, 1976

База ол ышкаш:

- тыва дыл кичээлдеринге тема аайы-биле белеткээн слайдылар;
- тыва дыл кичээлдеринге хереглээр плакаттар;
- аттыг болгаш сюжеттиг чуруктар;
- уругларның билиин хынаарынга белеткээн тест ажылдар.

Өөредилге чылында шактарның хуваалдазы

Шактар саны:

Шупту – 102 шак; неделяда – 3 шак.

Грамматиктиг материалды өөредиринге – 75 шак;

Хыналда ажылдар – 18 шак;

Чугаа сайзырадылгазынга – 9 шак.